

יחוד של כמה אנשים וכמה נשים במקומות עבודה מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין

ליל שבת קדש פרשת ויצא תשע"ט

אחת השאלות השכיחות במקומות העבודה היא בנוגע לשהייה של כמה אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות עם כמה נשים. המדובר הוא באופנים בהם יש מצב של יחוד מחמת הדלת הסגורה, ומיקום המשרד וכו'. ושורש הנידון האם כאשר יש ריבוי של אנשים ונשים במקום אחד יש בזה יחוד או שמצב כזה אינו מוגדר כלל כיחוד כלל כיון שהרי זה נחשב כמו רשות הרבים.

ונמצא שבני ספרד צריכים לנהוג במשנה זהירות בהלכות יחוד, שהרי פעמים ישנם מצבים שבהם בני אשכנז הנוהגים כהרמ"א מותרים לשהות במקום, ואילו להם הדבר אסור.¹ [אמנם אם נמצאים שלוש נשים ושלושה גברים כשרים במקום אחד מותר אף לבני ספרד להיות במקום זה, כפי שיבואר להלן בסמוך].

יוסף חי [לבעל הבן איש חי] פרשת שופטים אות ז' ח' שנראה מדבריו שבמקום צורך נוהגים להקל.² יש לדון בגוונא שלפי דעת השו"ע אסורים הם ביחוד ולדעת הרמ"א מותרים וחלק מהמתייחדים הם בני ספרד וחלקם מבני אשכנז, ונמצא שבני ספרד אסורים לשהות במקום זה ואילו בני אשכנז מותרים לשהות שם לפי פסק הרמ"א ומנהג אשכנז הנ"ל. [ואין לומר שכיון שלבני אשכנז מותר לשהות במקום, אם כן גם לבן ספרד אין לחוש לאיסור היות והמתייחד שהוא מבני אשכנז לא יבוא לידי עבירה, זה אינו, שהרי אין הגדר בדין זה שהמיקל כהרמ"א לא בא לידי עבירה, אלא שנחלקו האם באופן כזה יש לחוש שמא יבואו כל המתייחדים לידי עבירה, וזה פשוט] אלא שיש לעיין שמא גם בני אשכנז אסורים לשהות במקום משום לפני עיור שמכשילים את חבריהם בני ספרד ביחוד האסור להם. דעיין הגהות מרדכי פ"ק דיבמות שהוכיח מהגמ' יבמות דף י"ד שחייב המתיר להודיע לאוסר אם נתן לפניו מה שאסור לו, משום לפני עיור ופסק כן הרמ"א ביור"ד סי' קי"ט ס"ז ובש"ך שם ס"ק כ'. וכן הוא בריטב"א סוכה דף י' ע"ב ד"ה רב חסדא, שאם האיסור אינו ניכר לחברו, צריך להודיעו שלפי דעתו הדבר אסור. ומסתבר דאם חברו אינו יודע את ההלכה [וכ"ש היכא שאינו מבחין באיסור], דחשיב כמו שאין האיסור ניכר. ובשו"ת מהרלב"ח סי' קכ"א המובא בדברי הש"ך הנ"ל כתב עוד שהאוסר דבר מחמת מנהג אבותיו ובני מדינתו שנוהגים כן, אסור למתיר להאכילו אפילו האיסור ניכר. ולכאורה לפי כל זה גם בנידוד צריך בן אשכנז למנוע את מצב היחוד שאסור לחברו בן ספרד. אלא שיש לדון דשמה כיון שבמקום הצורך יש שהקילו גם לבני ספרד עיין לעיל בסמוך הערה ב, א"כ אפשר שלעניין איסור לפני עיור בדרכנו [דשני אנשים ואשה אחת] אין להחמיר ובפרט במקום צורך.

[עוד יש לדון בזה על פי מה שכתבנו לדון במקום אחר שיתכן שאיסור לפני עיור הוא רק בגוונא שתואר המעשה הוא מעשה הכשלה, וא"כ יש לדון אם יש לומר כן גם בכה"ג שאשה באה כדרכה למקום עבודתה במשרד, דאפשר דגם בכה"ג חשיב שאינה עוסקת בהכשלה כלל, אף שכניסתה למקום מזמינה לפנייה את האיסור, וצ"ע].

יחוד מן התורה ומדרבנן

א. מדאורייתא אסור לאיש אחד להתייחד עם אשה אחת, וכשיש שני אנשים ואשה אחת, אם אותם שני אנשים הם כשרים, לדעת הרמ"א מותר להם להתייחד עם האשה, ואם הם פרוצים אסורים הם ביחוד מדרבנן. [וכאשר אחד כשר ואחד פרוץ נחלקו הפוסקים].

ב. טעם הדבר שכאשר נמצאים במקום יותר מאשר איש אחד ואשה אחת שאין איסור היחוד מדאורייתא, הוא כיון שעיקר איסור יחוד נאמר כאשר איש ואשה נמצאים לבד ממש, שאז עלולים להגיע לדבר עבירה, אבל כל שיש משהו נוסף עמהם, אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן.

מחלוקת הפוסקים מי נחשב כאדם "כשר"

ג. מאחר שנתבאר שאשה אחת השוהה עם שני אנשים כשרים מותרים הם ביחוד, יש לברר מי נחשב לצורך זה כאדם "כשר" שנוכחותו במקום מצילה מאיסור יחוד. ונחלקו הראשונים³ בדין זה, ולהלכה דעת הרמ"א וכך נהגו בני אשכנז שכל אדם הזהיר בענייני עריות הרי הוא בחזקת כשר. אבל דעת השו"ע, וכך נהגו בני ספרד להחמיר, שאין לאשה להתייחד אפילו עם כמה אנשים כשרים, כיון שבזמננו אין אנשים המוחזקים בחזקת כשרות כזאת המתירה יחוד, ועיין הערה².

¹ בגמ' קידושין הנ"ל מבואר שההיתר של אשה אחת להתייחד עם שני אנשים הוא דוקא בכשרים, ועיי"ש בגמ' דף פ"א ע"א שרב נזהר לא להחשיב את עצמו ככשר לעניין זה וסבר דדוקא רבי חנינא בר פפי וחבריו חשיבי כשרים לזה שהיו מופלגים טובא בקדושה, ודעת הרמב"ם פכ"ב מאיסורי ביאה ה"ח שכן הוא להלכה שאין לנו בזמננו כשרים לענין זה וכן פסק השו"ע בסעיף ה'. אמנם דעת הרמב"ן, הריטב"א, הרשב"א בתשובה והר"ן ועוד ראשונים, שרב נהג כן רק ממידת חסידות בעלמא אבל מדינא מותר בכל אדם המוחזק לכשר, וכן פסק הרמ"א שם ס"ה.

² יש לעיין האם גם בשעת צורך ודחק יש לבני ספרד להחמיר כשיטת הרמב"ם והשו"ע או דילמא כיון שדעת רוב הראשונים להקל בזה אפשר לסמוך עלייהו בשעת צורך ודחק, ובפרט שאיסור יחוד באשה ושני אנשים הוא מדרבנן עיין לעיל אות א'. ועיין בספר עוד

מי מוגדר כאדם כשר ומי כפרוץ

ד. למנהג בני אשכנז הנ"ל, אדם השומר תורה ומצוות כראוי הרי הוא בחזקת כשרות לענין הלכות יחוד¹, אבל מי שאינו נזהר בענייני עריות דינו כפרוץ. ואנשים שהם קלים במצוות, אין הדבר מוכרע די הצורך מתי נחשבים הם לפרוצים, ויש לדון בכל מקרה לגופו. אולם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות כלל, מוגדרים בהלכה כפרוצים, בכל אופן.

יחוד עם כשר ופרוץ

ה. נחלקו גדולי הפוסקים מה הדין ביחוד של אשה אחת עם שני אנשים שהאחד כשר והשני פרוץ, יש אוסרים² ויש מתירים³, ובשעת צורך גדול יש מקום לסמוך על המתירים⁴. והוא הדין כאשר האחד כשר והשני נכרי⁵.

ודבר זה נוגע מאוד למקומות עבודה בהם ישנם גם אנשים שאינם שומרי מצוות או אפילו אנשים שהם קלים במצוות, ויש לברר כל מקרה לגופו.

יחוד של כמה אנשים וכמה נשים

ו. כתב השו"ע אבן העזר סי' כ"ב ס"ו, נשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששין ליחוד, ומקורו הוא מדברי הרמב"ם בפכ"ב מאיסור"ב ה"ח. והנה דברי הרמב"ם נאמרו לשיטתו שסובר שאשה אחת אסורה להתייחד עם אנשים הרבה, וכתב הרמב"ם שכל זה כאשר יש אשה אחת אמנם כאשר ישנם נשים הרבה עם אנשים הרבה, מותרים הם ביחוד לכו"ע.

ז. ונחלקו הפוסקים כמה אנשים ונשים נחשבים "הרבה". עיין חלקת מחוקק ס"ק ז' שסתפק אם שתי נשים עם שני אנשים נחשבים רבים ומותרים ביחוד, או שלא מיקרי רבים בפחות מג' נשים וג' אנשים. והב"ח והט"ז ס"ק ג' כתבו שב' אנשים וב' נשים הם בכלל אנשים ונשים הרבה. ועיין בית שמואל ס"ק ח' שנשים הרבה היינו דוקא ג' נשים, וכן הוא

¹ ר"ן בקידושין שם ד"ה לא שנו, שכתב דכשרים משמע סתם בני אדם שלא הוחזקו בפריצות.

² שו"ת שב יעקב סי' י"ט מובא בפת"ש ס"ק ד' ובית מאיר שם. והגרש"ז אויערבאך זצ"ל הוכיח מהגמ' בסוטה דף ז' ע"א דתנן התם שמוסרים לו שני תלמידי חכמים ואמרו בגמ' לימא מסייע ליה לרב דשרי יחוד דוקא עם כשרים, ומוכח דבעינן שתרוויהו יהיו תלמידי חכמים ולא סגי לזה בת"ח אחד.

³ ים של שלמה קידושין פרק ד' סי' כ"א, ושו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ב'.

⁴ עיין שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' ר"ב אות א' שציין לדברי היש"ש הנ"ל.

⁵ עיין פת"ש ס"ק ד' שהביא שנחלקו הפוסקים האם להאוסרים כשר ופרוץ ה"ה בכשר ונכרי, שדעת השב יעקב להתיר ודעת הנודע ביהודה לאסור, ועיין חזו"א סי' ל"ה סוס"ק ב' שיתכן דאף את"ל שאחד כשר ואחד פרוץ אסור, מ"מ בנכרי מותר.

בברכי יוסף ס"ק ג' שנשים הרבה עם אנשים הרבה היינו דוקא שלשה אנשים ושלש נשים. ובחכמת אדם כלל קכ"ו ס"ג כתב להתיר אף בב' אנשים וג' נשים.

ח. והנה בספר חלקת מחוקק נסתפק האם היתר זה של אנשים הרבה ונשים הרבה נאמר גם בפרוצים, ואת"ל שהיתר זה לא נאמר בפרוצים, א"כ יצא לדינא שאין נפק"מ בדין זה, של אנשים ונשים הרבה, רק לשיטת הרמב"ם. והיינו דכיון שלדעת הרמ"א בכל מקרה שיש שני אנשים כשרים ואשה אחת, מותר לאשה להתייחד עמהם, ואם הם פרוצים אסור לה להתייחד עמהם, ואם נימא שהרבה נשים והרבה אנשים פרוצים גם הם אסורים ביחוד, א"כ אין נפק"מ כלל בדברי הרמב"ם והשו"ע, שהרי לדעת הרמ"א אשה אחת ושני כשרים מותרים ביחוד, גם כשאין נשים הרבה עם אנשים.

ורק לדעת הרמב"ם הסובר שהאידנא ליכא ביננו אנשים המוגדרים ככשרים שמותר לאשה אחת להתייחד עמהם, בזה התחדש שאם יש אנשים הרבה ונשים הרבה, אזי אם אותם האנשים המוגדרים "ככשרים" [והיינו כשרים דהרמ"א] מותרים ביחוד כיון שהם מתייחדים עם נשים הרבה.

ולמסקנה מצדד החלקת מחוקק בסוף דבריו להחמיר, והביא הבית שמואל שבח"מ כתב שאפשר שאסור, וכן הבא בפ"ת בשם הברכי יוסף להחמיר בפרוצים, וכן הוא בחכמת אדם כלל קכ"ו דין ה'.

ט. נמצא שלדבריהם רק לדעת הרמב"ם והשו"ע נאמר היתר זה של אנשים הרבה ונשים הרבה, וצריכים לומר שלדעה זו ישנם לגבי דיני יחוד [אחרי זמן הגמרא] שני דרגות של אנשים: [א]. יש אנשים בעלמא אפילו מדקדקים בתורה ובמצוות, שלגבי דיני יחוד אינם נחשבים לכשרים. [ב]. ויש מצב של פרוצים ממש.

ולגבי סתם אינשי המוגדרים ככשרים יש היתר של אנשים הרבה ונשים הרבה, ואילו בפרוצים ממש לא קיים היתר זה.

י. אמנם דברי החלקת מחוקק הנ"ל צריכים ביאור, שהרי מצב של יחוד הוא מצב שבו נמצאים האיש והאשה במקום שעלולים להגיע לעבירה, ואם הם נמצאים בשוק לא חוששים ליחוד, והטעם כיון שאין זה מקום יחוד כלל כיון שהרבים מצויים שם. והרי הסברא נותנת שאם יהיו מאה אנשים [אפילו פרוצים ממש], ומאה נשים במקום אחד אין זה מקום יחוד כלל, שהרי זה ממש כאילו נמצאים בשוק. וא"כ מנלן לחדש ולומר שנשים הרבה ואנשים הרבה בפרוצים אסורים ביחוד. ועוד שלפי חידוש זה צריכים לחדש שיש לדברי הרמב"ם ב' דרגות באנשים שאסור להתייחד עמם, וכל זה לכאורה אין לו מקור נאמן בדברי הרמב"ם והשו"ע. ועיין בספר עצי ארזים שכבר עמד בזה, ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל היתה שבעת צורך אפשר להקל.

איש אחד וכמה נשים

יא. איש אחד ונשים הרבה אסורים ביחוד¹⁰, ולכן אף אם ישנן כמה עובדות הנמצאות במשרד אין להן היתר להתייחד עם איש אחד הנמצא עימן. ויש מקילים¹¹ שמותר לאיש אחד¹² להתייחד עם שלש נשים בשעות היום¹³, ובשעת הצורך יש לעשות שאלת חכם האם לסמוך על קולא זו¹⁴.

יב. אמנם גם המקילים בדין זה אינם מקילים אלא בתנאי שאיש זה אינו מוגדר ש"עסקו עם הנשים"¹⁵ [לא תמיד ברור מי נכלל בהגדרה זו של "עסקו עם הנשים", ולכן בכל מקרה שאיש זה עיסוקו תדיר עם נשים יש לברר האם הוא בכלל זה¹⁶].

יג. ויש לידע שקולא זו של איש אחד ושלש נשים אמורה לבני אשכנז, אבל בני ספרד לא הקלו בה כלל.

העולה מהנ"ל

יג. אם באנו לדון בנידון כמה נשים וכמה אנשים [המוגדרים כפרוצים לעניין דיני יחוד] הנמצאים במקום עבודה, ההוראה לכתחילה להחמיר גם כאשר ישנם במקום אנשים ונשים הרבה, לחוש לדעות הפוסקים שהחמירו בזה. אמנם יש לעיין מה גבול נתן בדבר, שהרי הסברא נותנת שכאשר ישנם חמישים אנשים וחמישים נשים הרי זה כמי שנמצאים בשוק.

בשעת הצורך יש לצרף במילתא דרבנן כהאי, את ב' הנידונים הנ"ל, חדא שכמה נשים וכמה אנשים אין בהם משום יחוד כלל, ושיש מקום להקל בשעת צורך בדין זה, וכן את שיטת רש"י שג' נשים מותרות להתייחד אף עם איש אחד.

וכיון שאין מדובר במצב שבו יש חשש לקירוב הדעת, כיון שנמצאים במקום נשים ואנשים הרבה אזי המקיל במקום הצורך לא הפסיד.

¹⁰ במשנה קידושין דף פ' ע"ב איתא לא יתייחד אדם עם שתי נשים, ונחלקו הראשונים בביאור משנה זו, דעת רש"י דף פ"ב ע"א ד"ה לא יתייחד, שדוקא עם שתי נשים אסור להתייחד אבל עם יותר משתים מותר, וכן משמעות הרשב"א בשו"ת ח"א סי' תקפ"ז וסי' אלף קע"ח, ואילו תוס' דף פ"ב ע"א ד"ה לא יתייחד פירשו שאסור לאיש אחד להתייחד אפילו עם נשים הרבה, וכ"ה ברמב"ם פכ"ב ה"ח, וכן נקט השו"ע לדינא בסעיף ה', והרמ"א הביא את שיטת רש"י בלשון ויש מתירים, וראה להלן הערה יד.

¹¹ לא מצינו בפוסקים שנתנו גבול לדבר, ויש לדון האם גם אף נשים שיהיו באולם אחד ויהיה שם איש אחד עמהן יהיה בזה אסור יחוד, דהנה יש לעיין מה טעם האוסרים בנשים הרבה ואיש אחד, דבגמ' שם איתא דנשים דעתן קלה ופרש"י שהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחברתה שאף היא תעשה כמותה, אמנם הריטב"א שם כתב שהנשים דעתן קלה ומחפות זו על זו ואינן בושות זו מזו, והנה לא מיבעיא לפרש"י שלכאורה גבול יש לדבר עם כמה נשים יכול לבוא לידי עבירה [ועיין אג"מ אבן העזר ח"ד סי' ס"ה אות י"ד שציין לדברי הגמ' בסנהדרין דף פ"ב ע"ב גבי זמרי, ועיי"ש סוף אות כ"ב שכתב שלטעמו של רש"י כאשר מתייחד עם כמה נשים אין לאסור אלא בשיעור זמן ארוך יותר שיוכל לבוא לידי עבירה עם כולן], אלא אף לדעת הריטב"א יש לעיין האם בריבוי גדול כל כך אכתי יש לחוש, דשמא יהיו בתוכם נשים שלא יחפו עליהם, ואף את"ל שכולן יחפו, סו"ס מתפרסם קלונם בריבוי כזה של נשים הנמצאות עמם, אמנם אפשר דאמרינן בכל כהאי גוונא לא פלוג רבנן, [ועיין רמב"ן ורשב"א ור"ן בנדה דף ה' דמאה נשים כחד חשיבין], וצ"ע.

¹² שיטת רש"י והביאו הרמ"א סו"ס ה', וכנ"ל הערה ט.

¹³ ויש לעיין מה דינו של פרוץ או נכרי לעניין זה, דמסברא היה נראה דאין לחלק ושרי כיון דלא דמי לעסקו עם הנשים דלהלן שהן מחפות עליו, משא"כ הכא שהן בושות זו מזו ואינן מחפות עליו ולא יבואו לידי עבירה, אמנם במקנה דף פ"ב ע"א בתוס' ד"ה לא יתייחד כתב שכיון שעסקו עם הנשים אסור, כ"ש שפרוץ אסור.

¹⁴ אמנם בשעות הלילה בשעה שדרך בני אדם לישון, בעינן ארבע נשים, שאף אם אחת מהן תלך לישון תשארנה שלש נשים דמהני לשיטת רש"י הנ"ל, וכעין מש"כ לעיל.

¹⁵ הנה הרמ"א הביא את שיטת רש"י בשם "יש מתירים" ולא נתברר האם כוונתו להכריע כדבריו לדינא [ועיין בפמ"ג ריש יור"ד כללים בהוראת איסור והיתר אות ג' שהסתפק בכל דוכתא שהרמ"א הביא יש אומרים ולא הכריע לכתוב וכן עיקר וכדומה, האם כוונתו להכריע כדעה זו או לא], גם החכמת אדם כלל קכ"ו דין ד' הביא את ב' הדעות ולא הכריע למעשה כדעת רש"י, וכן הוא בספר קיצור שולחן ערוך סי' קנ"ב, ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קנ"ג בתוה"ד שכתב דקיימא לן כהאוסרים. ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ק"ב הביא את ב' השיטות וכתב דכיון שיחוד עם כמה נשים הוא מדרבנן אזלינן לקולא. ונחלקו בזה למעשה גדולי ההוראה בדורנו שדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל היתה להקל בזה כשיטת רש"י, ואילו בשו"ת אג"מ אבהע"ז ח"ד סי' ס"ה אות י"ד וכן בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קפ"ג ובספר חוט שני הלכות יחוד סו"ק ו', נקטו שהעיקר לדינא כדעת המחמירים.

¹⁶ רש"י דף פ"ב ע"א ד"ה לא יתייחד, והביאו הרמ"א שם סוף ס"ה.

¹⁷ בפוסקים לא נתברר די הצורך מי נכלל בהגדרת "עסקו עם הנשים", דהנה במשנה קידושין דף פ"ב ע"א איתא כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים, ופרש"י שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו, ובהמשך ביאר בטעם האיסור כיון שלבו גס בהו וכולן מחפות עליו. ובגמ' שם איתא ת"ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע כגון הצורפים הספרים הכובסים וכו', וצריך בירור מה מייחד את בעלי אומניות אלו שחשיבי עסקו עם הנשים, ומה נחשב שהנשים צריכות לו, ועיין בדברי רש"י שם גבי ספר שכתב שנשים צריכות לו בשביל בניהם, ומשמע שגם צורך צדדי נחשב צורך לעניין זה. ויש לעיין באופנים שונים המצויים בזמננו וכגון נשים העובדות במשרדים שיש להן מנהל או אחראי והן כפופות להוראותיו האם גם הוא נחשב בכלל עסקו עם הנשים, ויש לעשות בזה שאלת חכם. עוד יש לדון האם מי שעסקו עם הנשים אסור להתייחד אף עם נשים אחרות שאין עסקו עמהן, או עם נשים בעיר אחרת שאינן מכירות אותו כלל ואין לבו גס בהן, ומסתמת הפוסקים משמע שלא חילקו בדבר, וצ"ע.